

RAQAMLI OMBORXONADA YO‘QOLIB QOLGAN HAQIQAT: MEDIA SAVODXONLIKNING ASR TALABI

X. J.Yuldasheva

Milliy g‘oya va huquq kafedrasi o‘qituvchisi

Ibrohimova Dilraxon Akmaljon qizi

Qo‘qon davlat universiteti 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada raqamli axborot makoni sharoitida haqiqatning transformatsiyaga uchrashi, feyk kontentlar va manipulyativ kommunikatsiya texnologiyalarining ommaviy ongga ta’siri chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotda media savodxonlik fenomeni axborot madaniyatining tarkibiy kategoriyasi sifatida talqin qilinib, u jamiyatning intellektual, ijtimoiy-psixologik va mafkuraviy barqarorligini ta’minlovchi asosiy kognitiv kompetensiya sifatida yoritiladi. Shuningdek, maqolada algoritm boshqaruvi, raqamli filtr pufaklari (filter bubbles), big data, neyron tavsiya tizimlari va raqamli manipulyatsiya mexanizmlarining inson qaror qabul qilish jarayoniga ko‘rsatadigan bilvosita va bevosita ta’siri ilmiy nuqtayi nazardan tahliliy baholanadi. Tadqiqot yakunida shaxs, jamiyat va davlat darajasida media madaniyatni rivojlantirish hamda axborot iste’moli jarayonida nazariy hamda amaliy yondashuvlar uyg‘unligiga asoslangan tavsiyalar ilgari suriladi.

Annotation: This research article provides a comprehensive analytical overview of the transformation of truth within the digital information environment, examining the cognitive, psychological, and socio-cultural consequences of fake news production, disinformation campaigns, and digital manipulation strategies. Media literacy is conceptualized as a multidimensional cognitive competence and a fundamental component of modern information culture, serving as a crucial determinant of societal resilience, ideological stability, and intellectual sovereignty.

The paper further investigates the operational dynamics of algorithmic governance, digital recommendation systems, filter bubbles, neuro-targeting, and behavioral data analytics, assessing their impact on individual critical reasoning, perception shaping, and decision-making processes. Finally, a framework of theoretical insights and practical recommendations is proposed to enhance media literacy education and foster evidence-based information consumption at personal, institutional, and national levels.

Аннотация: В данной научной статье проводится глубокий анализ трансформации истины в условиях цифровой информационной среды, а также психологических, когнитивных и социально-культурных последствий распространения фейковых новостей, дезинформационных кампаний и манипулятивных медиа-технологий. Медиаграмотность рассматривается как многоуровневая когнитивная компетентность и ключевой элемент современной информационной культуры, обеспечивающий интеллектуальную устойчивость общества, идеологическую безопасность и сохранение национальной идентичности. Отдельное внимание уделяется механизмам алгоритмического управления, фильтрационным пузырям, системам цифровых рекомендаций, нейромаркетингу и технологиям поведенческой аналитики, которые влияют на процесс формирования убеждений и принятия решений. В заключение предложены теоретические и прикладные рекомендации по формированию медиаграмотности на индивидуальном, образовательном, общественном и государственном уровнях.

**Tayanch so`zlar:** media savodxonlik, axborot madaniyati, digital manipulyatsiya, algoritmik boshqaruv, feyk kontent, raqamli psixologiya, tafakkur xavfsizligi, kognitiv kompetensiya, filtr pufaklari, tanqidiy fikrlash, axborot iste`moli, raqamli ong, axborot suvereniteti, neyron tavsiya tizimlari.

Keywords: media literacy, information culture, digital manipulation, algorithmic governance, fake content, digital psychology, cognitive security, cognitive competence, filter bubbles, critical thinking, informational consumption, digital consciousness, information sovereignty, neural recommendation systems.

Ключевые слова: медиаграмотность, информационная культура, цифровая манипуляция, алгоритмическое управление, фейковый контент, цифровая психология, когнитивная безопасность, когнитивная компетентность, фильтрационные пузыри, критическое мышление, информационное потребление, цифровое сознание, информационный суверенитет, нейронные рекомендательные системы.

Kirish: Bugungi hayotda ma'lumotlar toshqini shunchalik kuchayganki, inson axborot izlab emas, undan himoyalanish uchun kurashadigan davrga kirdi. Agar ilgari "bilim — kuch" desa, bugun:

"To'g'ri filtrlangan bilim — kuch" deb aytish o'rinlidir.

Ma'lumotlar haddan ziyod ko'paygan zamonda eng katta boylik internet tezligi emas, axborotni ajrata olish qobiliyatidir. Media savodxonlik va axborot madaniyati shu jarayonning asosiy himoya vositasidir.

Raqamli dunyoda haqiqat qanday yo'qoladi?

Internet katta kutubxona emas — chegarasiz bozor. Kim nimani xohlasa, shuni sotadi:

- ✓ kimdir bilim ulashadi
- ✓ kimdir fikrga ta'sir qiladi
- ✓ yana kimdir shunchaki auditoriya ovlaydi

Feyk yangiliklar, manipulyativ postlar, montajlangan videolar, algoritmik tavsiyalar inson ongini boshqaruvchi **ko‘rinmas iplar** kabidir. Shunday sharoitda media savodxonlik nafaqat fan, balki **psixologik immunitet**ga aylanmoqda.

Media savodxonlik deganda nimani tushunamiz?

Media savodxonlik — bu:

- ko‘rgan va eshitganlarga ko‘r-ko‘rona ishonmaslik,
- axborotni tahlil qilish, manbasini aniqlash,
- manipulyatsiyani sezish,
- xulosa chiqarishda mustaqil fikr egasi bo‘lishdir.

Aqlli inson ma’lumotni iste’mol qilmaydi — **tekshiradi, taxlil qiladi va o‘z fikriga moslab ishlatadi.**

Algoritmlar — yangi bosqinchilarmi?

Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar oddiy aloqa vositasidan chiqib, insonning fikrlashi, qaror qabul qilishi va dunyoni qanday ko‘rishiga ta’sir ko‘rsata oladigan darajaga yetdi. Har birimiz telefon va internetdan foydalanganda iz qoldiramiz: qaysi videoga qiziqqanimiz, nimalarni izlaganimiz, qaysi postlarni ko‘proq o‘qishimiz, qaysi paytda onlayn bo‘lishimiz kabi ma’lumotlar tizim tomonidan yig‘iladi. Bu ma’lumotlar asosida algoritmlar bizga aynan yoqadigan, qiziqadigan va ko‘proq vaqt sarflaydigan kontentni taklif qiladi.

Shu sababli odam ko‘proq o‘zi yoqtirgan mavzularni ko‘radi va sekin-asta o‘sha ko‘rsatilyapgan mazmunni haqiqat deb qabul qila boshlaydi. Aslida esa u butun dunyo

voqealarini emas, balki faqat algoritmlar tanlagan ma'lumotlarni ko'ryapti. Bu holat odamni ma'lum bir axborot doirasida yashashga olib keladi, ya'ni "axborot pufagi" hosil bo'ladi.

Natijada inson o'zi mustaqil tanlayapman deb o'ylagani bilan, aslida algoritmlar uning xohishini shakllantiryapti. Shu sababli telefon ba'zan odamni o'zidan ham yaxshi taniygandek tuyuladi. Eng xavfli tomoni — odam o'ylaganidek erkin tanlov qilmaydi, balki algoritm tanlagan tanlovni haqiqiy deb biladi.

Tarixda bosqinlar yer, mol yoki boylik uchun bo'lgan bo'lsa, bugungi bosqinchilik inson ongini egallash orqali amalga oshmoqda. Shuning uchun ham algoritmlar zamonaviy davrdagi "ko'rinmas raqamli ta'sir vositasi" sifatida qaralmoqda.

Axborot madaniyati — raqamli odob

Raqamli dunyoda har bir foydalanuvchi nafaqat axborot iste'molchisi, balki uning tarqatuvchisiga ham aylanadi. Shu sababli axborot bilan muomala qilishda madaniyatli, mas'uliyatli va ehtiyotkor bo'lish zamonaviy hayotning muhim talabidir. Axborot madaniyati — bu internetdan ongli foydalanish, axborotni to'g'ri tanlash, baholash va boshqalar manfaatini hurmat qilgan holda ulashish qobiliyatidir.

Axborotdan madaniyatli foydalanish quyidagi qoidalarga amal qilishni talab qiladi:

1. Ma'lumotni tekshirish — o'qigan, ko'rgan yoki eshitgan har qanday axborotni darhol haqiqat deb qabul qilmaslik, kamida ikki yoki undan ortiq ishonchli manbalar bilan solishtirish.

2. Havola va manbaga e'tibor — kim tomonidan yozilgani, qayerdan olingani va qanchalik ishonchli ekanini aniqlash; anonim yoki shubhali manbalarga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish.

3. Muallifning maqsadini tushunish — axborotning asl maqsadi nima ekanini anglash: xabar berishmi, reklama qilishmi, fikrga ta'sir o'tkazishmi yoki manipulyatsiyami — buni farqlay olish muhim.

4. Yolg'on axborot tarqatmaslik — ishonchli bo'lmagan yoki tasdiqlanmagan ma'lumotni boshqalarga ulashmaslik; chunki birgina noto'g'ri xabar ham odamlar orasida tushunmovchilik, vahima yoki nizoga sabab bo'lishi mumkin.

5. Boshqalarning shaxsiy hayotiga hurmat — ruxsatsiz fotosurat, video, shaxsiy yozishmalar yoki maxfiy ma'lumotlarni tarqatmaslik; har bir insonning virtual makonda ham shaxsiy daxlsizligi bor.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: “O'zbekiston”, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi “Axborotlashtirish to'g'risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasi “Kiberxavfsizlik to'g'risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2022.
4. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
5. G'ofurov A. Axborot xavfsizligi asoslari. – Toshkent: TATU nashriyoti, 2019.
6. To'xtayev M. Mediasavodxonlik va axborot madaniyati. – Toshkent: Oliy ta'lim nashriyoti, 2020.
7. www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma'lumotlar bazasi
8. www.cybersecurity.uz – Kiberxavfsizlik markazining rasmiy veb-sayti